

Ανάλεκτα Σταγών και Μετεώρων: Παρουσίαση των ιστορικών μελετών του 1ου τεύχους

[Ορθοδοξία](#) / [Εκδόσεις](#) / [Εκκλησιαστική Ιστορία](#) / [Ιστορία](#)

[Αγγελική Δεληκάρη](#), Αν. Καθηγήτρια Τμ. Ιστορίας και Αρχαιολογίας ΑΠΘ, Πρόεδρος της [Ελληνικής Ιστορικής Εταιρείας](#)

Ο πρώτος, πανηγυρικός, τόμος του περιοδικού «Ανάλεκτα Σταγών και Μετεώρων» που εκδόθηκε πρόσφατα από την Ιερά Μητρόπολη Σταγών και Μετεώρων και την Ακαδημία Θεολογικών και Ιστορικών Μελετών Αγίων Μετεώρων έρχεται να συμπληρώσει μία μακρά παράδοση στην εκδοτική παραγωγή για τα Μετέωρα και την ευρύτερη περιοχή τους. Προσκαλεί αλλά ταυτόχρονα προκαλεί επιστήμονες (ιστορικούς, αρχαιολόγους, φιλολόγους κτλ.) από την Ελλάδα και το εξωτερικό να εντρυφήσουν στη μελέτη του γεωγραφικού αυτού χώρου, διαφωτίζοντας όχι μόνο άγνωστες πτυχές του πλούσιου παρελθόντος του, αλλά ανοίγοντας ξανά τη συζήτηση και για θέματα που ήδη έτυχαν της προσοχής της επιστημονικής κοινότητας κατά τα προηγούμενα έτη.

Το πρώτο άρθρο του τόμου με τίτλο «Συμεών Ούρεσης Παλαιολόγος, αυτοκράτορας Τρικάλων» προέρχεται από τη γραφίδα του BrendanOsswald.

Πρόκειται για μία εκτενή μελέτη συνολικά 66 σελίδων, μία μικρή πραγματεία, που αναφέρεται αναλυτικά στην περίοδο της Σερβοκρατίας στη Θεσσαλία και συγκεκριμένα στην περιοχή των Τρικάλων. Αν και το σερβικό αυτό μόνρφωμα, η λεγόμενη αυτοκρατορία των Τρικάλων, δεν έμελλε να μακροημερεύσει, ωστόσο η συμβολή του ηγεμόνα Συμεών Ούρεση Παλαιολόγου υπήρξε καθοριστική για την ανάπτυξη και την ακμή του Μετεωρικού μοναχισμού. Ο συγγραφέας, εστιάζοντας στις γραπτές πηγές (όπως το χρονικό των Ιωαννίνων, το σερβικό χρονικό, το λεγόμενο Koroginskiletoris αλλά και χρυσόβουλλα, προστάγματα και άλλα έγγραφα) προσπαθεί να σκιαγραφήσει την προσωπικότητα και τη δράση του Συμεών Ούρεση. Στο πλαίσιο αυτό δεν παραλείπει να εξετάσει εξονυχιστικά τις επιγραφές, τις τοιχογραφίες, καθώς και αρχεία, όπου εμφανίζεται το όνομα του συγκεκριμένου ηγεμόνα. Η επιστημονική ενασχόληση του κ. Osswald με το κράτος της Ηπείρου τού δίνει μία ιδιαίτερη ευχέρεια να κινείται με μεγάλη άνεση στη σύνδεση διαφόρων γεγονότων αλλά και προσώπων που διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο κατά το β' μισό του 14^{ου} αιώνα, στη Σερβία, στις σερβικές κτήσεις στον ελλαδικό χώρο, την Ήπειρο και τη Θεσσαλία. Ο θάνατος του Στέφανου Δουσάν στις 20 Δεκεμβρίου του 1355 πυροδότησε τις εξελίξεις, προσφέροντας πρόσφορο έδαφος για τις φιλοδοξίες Σέρβων ευγενών, που οδήγησαν τελικά στον κατακερματισμό της μεγάλης Σερβίας. Ο Συμεών Ούρεσης ως ετεροθαλής αδελφός του Δουσάν διεκδίκησε πολύ γρήγορα τον σερβικό θρόνο και αυτοανακηρύχθηκε αυτοκράτορας το 1356 στην Καστοριά. Δίνοντας ιδιαίτερη βαρύτητα στο ζήτημα της νομιμοποίησης της πράξης αυτής του Συμεών, ο συγγραφέας προβαίνει σε μία εκτενή και τεκμηριωμένη συζήτηση για την προσπάθεια αναγνώρισής του όχι ως ιδρυτή μιας καινούριας αυτοκρατορίας, αλλά ως κληρονομικού ηγεμόνα, ο οποίος θα παλινόρθωνε το παλιό καθεστώς. Η αντίδραση όμως των Σέρβων ευγενών και η στήριξή τους στον νόμιμο διάδοχο του θρόνου Στέφανο Ε' Ούρεση τον Απρίλιο του 1357 είχε ως αποτέλεσμα τη σταδιακή εγκατάλειψη των στόχων του Συμεών και την εγκατάσταση στη Θεσσαλία. Ο συγγραφέας αναφέρεται αναλυτικά στη διακυβέρνηση του Συμεών και τη δημιουργία μίας νέας -πολύ περιορισμένης βέβαια εδαφικά- αυτοκρατορίας. Μάλιστα καταγράφει τους τίτλους που χρησιμοποιούσε ο Συμεών, παραλλαγές του τίτλου του Δουσάν, όπως βασιλεύς και αυτοκράτωρ Ρωμαίων, Σερβίας και Ρωμανίας, ή βασιλεύς και αυτοκράτωρ Ρωμαίων και Σερβίας ή βασιλεύς και αυτοκράτωρ Ρωμαίων και Σέρβων, αλλά και βασιλεύς και αυτοκράτωρ Ρωμαίων και Σέρβων και παντός Αλβανού. Είναι γεγονός ότι ο Συμεών έχαιρε αναγνώρισης από τοπικούς δεσπότες και αξιωματούχους των Ιωαννίνων, της Αυλώνας και της Θεσσαλίας, όπως αποδεικνύεται με βάση τις πηγές στο κείμενο. Ο BrendanOswald στο τελευταίο τμήμα του άρθρου του τονίζει επίσης την καίρια συμβολή του Συμεών Ούρεση Παλαιολόγου στον εκκλησιαστικό τομέα. Αν και δεν

δημιούργησε μία ανεξάρτητη εκκλησιαστική αρχή, σεβόμενος την υπαγωγή της περιοχής των Τρικάλων στη μητρόπολη Λαρίσης, στήριξε τον μοναχισμό, ανακαίνισε ναούς και γενικά ευνόησε τόσο την υλική όσο και την πνευματική ανέλιξη των εδαφών που περιλαμβάνονταν στην επικράτειά του, αποκαθιστώντας την ειρήνη και την πολιτική σταθερότητα.

ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΣΤΑΓΩΝ ΚΑΙ ΜΕΤΕΩΡΩΝ
ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΘΕΟΛΟΓΙΚΩΝ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΜΕΤΕΩΡΩΝ

ΑΝΑΛΕΚΤΑ
ΣΤΑΓΩΝ ΚΑΙ ΜΕΤΕΩΡΩΝ
ANALECTA STAGORUM ET METEORORUM

ΤΕΥΧΟΣ 1^ο

ΜΕΤΕΩΡΑ 2022

Η μελέτη της Θεσσαλίας κατά την περίοδο της Σερβικής κυριαρχίας συνεχίζεται με το άρθρο της MajaNikολίς, «Thessaly under the Serbs (1348-c. 1373)». Η

συγγραφέας ξεκινά την έρευνα από τη στιγμή της κατάκτησης της περιοχής από τον εξέχοντα στρατηγό και ευγενή του Στέφανου Δουσάν, καίσαρα Πρέλουμπο. Ο Σέρβος στρατηγός όρισε ως κέντρο του τα Τρίκαλα που θα παραμείνουν πρωτεύουσα της Θεσσαλίας μέχρι την κατάληψή της από τους Οθωμανούς. Τον θάνατό του στις αρχές του 1356, ακολούθησε μία σύντομη προσάρτηση από τον Νικηφόρο Β΄ Ορσίνη (1356-1359) και ακολούθως η κατάκτηση από τον Συμεών Ούρεση Παλαιολόγο. Η κ. Νικολιό ακολουθεί με χρονολογική σειρά τα ιστορικά γεγονότα, ερμηνεύοντας με βάση τις πηγές αλλά και τις συγγενικές σχέσεις ανάμεσα στα εμπλεκόμενα πρόσωπα τους λόγους της επικράτησης του Συμεών Ούρεση Παλαιολόγου στη Θεσσαλία. Ιδιαίτερη βαρύτητα δίνεται στην εκκλησιαστική πολιτική που εφάρμοσε ο Συμεών και λειτούργησε θετικά στην ομαλοποίηση της εκκλησιαστικής ζωής τόσο στη Θεσσαλία όσο και στην Ήπειρο. Μάλιστα επισημαίνει και αναλύει την αποκατάσταση των κανονικών σχέσεων με το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως, αφού στάλθηκαν μητροπολίτες από τη Βασιλεύουσα να στελεχώσουν τις χηρεύουσες μητροπόλεις της περιοχής, δηλώνοντας έτσι την υπαγωγή της θεσσαλικής Εκκλησίας στη δικαιοδοσία του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Η συγγραφέας σχολιάζει το γεγονός ότι στο κρατικό αυτό μόρφωμα του Συμεών απουσίαζε μία αυτοκέφαλη Εκκλησία. Αυτό σήμαινε ότι η στέψη του Συμεών και ο χαρακτηρισμός του ίδιου ως αυτοκράτορα είναι προβληματικός. Ο Σέρβος ηγεμόνας, όπως προκύπτει, δεν στέφθηκε από καμία εκκλησιαστική αρχή, δηλαδή ούτε από την Κωνσταντινούπολη ούτε από το Πατριαρχείο του Ρεό. Η «ψευδο-αυτοκρατορία» του ήταν μάλλον κυρίως συνέπεια των τοπικών (πολιτικών και κοινωνικών) παραδόσεων αναφορικά με τον αυτοκρατορικό τίτλο καθώς και των οικογενειακών δεσμών των Νεμανιδών από την πλευρά του πατέρα του και των Παλαιολόγων από την πλευρά της μητέρας του. Μετά τον θάνατό του, μάλλον το 1372, τον διαδέχθηκε ο γιος του Ιωάννης Δούκας Ούρεσης Παλαιολόγος, ο γνωστός στη συνέχεια μοναχός Ιωάσαφ, δεύτερος κτίτορας της μονής του Μεγάλου Μετεώρου. Η συγγραφέας στηρίζεται στις πηγές και παρακολουθεί την ιστορική πορεία των προσώπων και της περιοχής. Παρά την είσοδό του στον μοναχισμό ο Ιωάσαφ, έμελλε να διαδραματίσει παράλληλα πολιτικό ρόλο στην Ήπειρο αλλά και στη Θεσσαλία εξαιτίας της δολοφονίας του γαμπρού του Θωμά Πρελιούμποβιτς το 1384. Ο Ιωάσαφ ωστόσο επιστρέφει στα Μετέωρα, ενώ η Θεσσαλία είχε ήδη πέσει στα χέρια των Οθωμανών, και θα παραμείνει εκεί έως το τέλος του βίου, περί το 1423.

Ένα θέμα που σχετίζεται άμεσα με την περίοδο της πρώιμης Οθωμανοκρατίας στην περιοχή των Μετεώρων πραγματεύεται ο Δημήτρης Αγορίτσας. Πρόκειται για τα «Πρόσωπα και τους τόπους στον Βίο των οσίων Νεκταρίου και Θεοφάνους των Αψαράδων». Θέτοντας το ιστορικό πλαίσιο της εποχής επισημαίνει ότι η άνθηση που παρατηρείται στην Εκκλησία και τον ορθόδοξο μοναχισμό κατά τον 16ο

αιώνα στον ευρύτερο χώρο της Ηπείρου, της Θεσσαλίας και της Μακεδονίας, ιδιαίτερα δε στις μοναστικές κοινότητες του Άθωνα και των Μετεώρων, θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως εποχή αναγέννησης. Ο συγγραφέας δηλώνει ότι θα παρακολουθήσει τις διάφορες εξελίξεις (οικονομικές και κοινωνικές) αλλά και τα δίκτυα και τους δεσμούς που δημιουργούνταν ανάμεσα σε πρόσωπα μέσα από τον βίο και την πολιτεία των κτιτόρων της Μονής Βαρλαάμ, των οσίων Νεκταρίου και Θεοφάνους των Αψαράδων, χρησιμοποιώντας παράλληλα και αρχαιακό υλικό από τη Μονή Βαρλαάμ. Οι αυτάδελφοι Αψαράδες, αφού εγκατέλειψαν την πατρική εστία στα Ιωάννινα, εγκαταστάθηκαν αρχικά (περί τα μέσα του 1490) στο νησί της λίμνης Παμβώτιδας, στη συνέχεια στον Άθωνα μέχρι να καταλήξουν στα Μετέωρα και να ιδρύσουν τη Μονή των Αγίων Πάντων στον βράχο του Βαρλαάμ. Ο συγγραφέας, ανιχνεύοντας κάθε φορά τις προθέσεις των δύο αδελφών, τονίζει ότι παρά την κρατούσα άποψη για τις άσκοπες μετακινήσεις των μοναχών, οι Αψαράδες άλλοτε για πνευματικούς λόγους άλλοτε εξαιτίας προβλημάτων κοσμικής φύσεως κινούνται στον οθωμανοκρατούμενο χώρο και διεκδικούν με αιτήματά τους προς τον σουλτάνο Σουλεϊμάν Α΄ αλλά και τον Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Ιερεμία Α΄ την εδραίωση του μοναστικού τους ιδρύματος και των δικαίων του. Ιδιαίτερο ρόλο στη δράση τους σύμφωνα με τον κ. Αγορίτσα παίζει ένα ευρύτερο δίκτυο συγγενικών προσώπων που κατέχουν σημαντικές θέσεις και περιουσία. Ωστόσο το δίκτυο των επαφών τους μάλλον εκτεινόταν πολύ μακρύτερα ως τις παραδουνάβιες ηγεμονίες, όπως προκύπτει από τους ευεργέτες και δωρητές της μονής. Η συστηματική δουλειά του συγγραφέα με τους κώδικες της Μονής Βαρλαάμ τού επιτρέπει να ανακαλύπτει και να αξιολογεί τις επαφές αυτές (όπως για παράδειγμα του Νεάγγου βοεβόδα, του Ράνδουλα βοεβόδα και Μήρτζιου) που πιθανώς είχαν ευεργετήσει ποικιλοτρόπως τους Αψαράδες και τα καθιδρύματά τους, καθώς και τις σχέσεις των δύο αδελφών με την κοσμική εξουσία και τις εκκλησιαστικές αρχές σε όλη την περίοδο της δραστηριότητάς τους (και στο σημείο αυτό θα πρέπει να γίνει μνεία στον Οικουμενικό πατριάρχη Νήφωνα Β΄ που επέδρασε καταλυτικά στη ζωή τους). Ο κ. Αγορίτσας θίγει στο άρθρο του μία ακόμη πολύ ενδιαφέρουσα παράμετρο, αυτή που αφορά το δίκτυο της παιδείας και της πνευματικής ανάπτυξης, όπως παρουσιάζεται τόσο στην αυτοβιογραφία των δύο αδελφών όσο και σε κώδικες της Μονής Βαρλαάμ και όχι μόνο. Πάνω απ' όλα βέβαια οι όσιοι Νεκτάριος και ο Θεοφάνης παρέμεναν πνευματικοί ποιμένες και περιστοιχίζονταν από τα πνευματικά τέκνα τους. Επίσης, τους προσείλκυσε το φαινόμενο των νεομαρτύρων και ιδιαίτερα του Ιωάννη εξ Ιωαννίνων, την κάρα του οποίου κατάφεραν να εξασφαλίσουν και να την μεταφέρουν στη Μονή Βαρλαάμ. Το κείμενο του συγκεκριμένου άρθρου διανθίζεται με φωτογραφίες από οθωμανικά έγγραφα, σιγίλλιο του πατριάρχη Ιερεμία, κώδικες

και τοιχογραφίες της Μονής Βαρλαάμ, κ.ά.

Ένα επίσης πολύ ενδιαφέρον ζήτημαπραγματεύεται το άρθρο της ΕλίφΜπαϊρακτάρΤελλάν με τίτλο «Οι μονές των Μετεώρων κατά την οθωμανική εποχή και η χρήση αυτών ως σωφρονιστικών ιδρυμάτων». Η συγγραφέας, πριν περάσει στο κυρίως θέμα, παραθέτει ορισμένες πολύ θετικές εντυπώσεις Οθωμανών περιηγητών που επισκέφθηκαν και φιλοξενήθηκαν στα Μετέωρα κατά τον 16^ο και τον 17^ο αιώνα (όπως για παράδειγμα του πολύ γνωστού ΕβλιγιάΤσελεμπί). Οι μονές της Καλαμπάκας όμως χρησίμευσαν και ως σωφρονιστικά ιδρύματα. Η κ. ΜπαϊρακτάρΤελλάν τονίζει ότι η έρευνα έχει πλέον στη διάθεσή της πολλές οθωμανικές πηγές. Ενδεικτικά αναφέρω ότι μόνο για την περιοχή των Τρικάλων έχουν διασωθεί γύρω στα 20 οθωμανικά κατάστιχα με αρχαιότερο εκείνο του 1454/1455. Φυσικά στη συγκεκριμένη μελέτη η προσοχή εστιάζεται κυρίως στα έγγραφα που περιγράφουν αναλυτικά τη διαδικασία καθείρξεως σε μοναστήρι από τη στιγμή της σύλληψης έως την είσοδο του παραβάτη στη μονή. Πολλές φορές μάλιστα σημειώνει η συγγραφέας ότι έγγραφα του 18^{ου} αιώνα μαρτυρούν ότι πατριάρχες υπέβαλλαν επίσημα αιτήματα απευθείας στις οθωμανικές αρχές υπέρ της κράτησης ενός χριστιανού, καθορίζοντας τον τόπο εγκλεισμού του. Το χρονικό διάστημα της τιμωρίας θα προσδιορίζονταν με νεότερη πατριαρχική αίτηση που θα αναιρούσε την κράτηση. Σύμφωνα με τις πηγές το πλήθος των κρατουμένων αφορούσε ανυπάκουους μοναχούς και κληρικούς, οι οποίοι παρουσίαζαν παραβατική συμπεριφορά αλλά και νέους χριστιανούς που προκαλούσαν ζημιά στις οικογένειες και τις κοινότητες. Παράλληλα διαπιστώνει ότι οι μονές λειτουργούσαν ως τόποι σωφρονισμού και θεραπείας ψυχών, όπως φαίνεται από έγγραφα σχετικά με τη Μονή του Μεγάλου Μετεώρου και τη Μονή Χιλανδαρίου. Με βάση τις υποθέσεις ποινικού εγκλεισμού σε μοναστήρι η συγγραφέας συμπεραίνει ότι υπήρχε αγαστή συνεργασία του Πατριαρχείου με τις οθωμανικές αρχές και αυτό αντικατοπτρίζει και την υψηλή θέση και τον σεβασμό που απολάμβανε ο Πατριάρχης κατά τον 18^ο αιώνα. Η κ. ΜπαϊρακτάρΤελλάν καταλήγει ότι η διαδικασία καθείρξεως σε μονή διατηρήθηκε ακόμη και μετά την Ελληνική Επανάσταση του 1821 και την ίδρυση του νεοελληνικού κράτους.

Συγγραφέας του τελευταίου άρθρου του περιοδικού είναι ο κ. Ηλίας Τεμπέλης με τίτλο «Η επικριτική στάση μοσχοπολιτικών εκδόσεων περί αγίων της Θεσσαλίας και Κορυδαλικής Επιστολογραφίας και ρητορικής κατά τον 18^ο αιώνα». Ο συγγραφέας επιχειρεί με διεξοδική έρευνα να εξηγήσει με βάση ιστορικά, κοινωνικά, βιβλιογραφικά και βιογραφικά δεδομένα τους λόγους για τους οποίους τρία έντυπα του τυπογραφείου της Μοσχόπολης των ετών 1740 και 1744 για τους Θεσσαλούς αγίους Σεραφείμ και Βησσαρίωνα και περί κορυδαλικής επιστολογραφίας και ρητορικής επικρίθηκαν και εκδόθηκαν εκ νέου λίγα χρόνια

αργότερα (μεταξύ των ετών 1745-1768) σε ευρωπαϊκά τυπογραφεία. Αν και εξαίρεται η συμβολή της Μοσχόπολης στην εκδοτική δραστηριότητα της περιόδου, ο κ. Τεμπέλης θεωρεί ότι τελικά το πρόβλημα εντοπίζεται κυρίως στα μεμονωμένα άτομα που είχαν αναλάβει τις εκδόσεις και τις σχέσεις τους με σημαντικά πνευματικά πρόσωπα της εποχής. Προκειμένου να γίνει κατανοητό αυτό, προσεγγίζει την προσωπικότητα και τη δράση του καθενός ξεχωριστά. Έτσι, λοιπόν, ο Καστοριανός λόγιος και ιερωμένος Σεβαστός Λεοντιάδης (1690-1765/70), προσηλωμένος στον νεοαριστοτελισμό του Κορυδαλέα, και σχολάρχης στη Μοσχόπολη καταφέρνει να συνδέσει τρόπον τινά τη μητρόπολη Λαρίσης με το τυπογραφείο στη Μοσχόπολη. Ο Λεοντιάδης κατά τον συγγραφέα θα ήθελε σίγουρα να προχωρήσει στην έκδοση των δύο ακολουθιών, αφού τους Βίους των αγίων τούς είχε συνθέσει ο Γόρδιος που ανήκε επίσης στη νεοαριστοτελική παράδοση του Κορυδαλέα. Στον ευρύτερο κύκλο των επαφών του ανήκαν σημαίνουσες προσωπικότητες, όπως ο Ευγένιος Βούλγαρης και ο μαθητής του Ιώσηπος Μοισιόδακας, με τους οποίους ενώ στην αρχή διατηρούσε καλές σχέσεις στη συνέχεια επήλθε ρήξη. Μάλιστα θεωρεί ο κ. Τεμπέλης ότι η επανέκδοση των πραγματειών επιστολογραφίας και ρητορικής του Κορυδαλέα το 1768 στο Halle (Γερμανία), σχετίζεται με τη φοίτηση εκεί του Βούλγαρη ήδη το 1765. Όσον αφορά την Ακολουθία και τον Βίον του ιερομάρτυρα Σεραφείμ (+1600/1) είναι γνωστό ότι η Μονή της Θεοτόκου Κορώνης κάλυψε τη δαπάνη για την έκδοση της Μοσχόπολης. Την έκδοση αυτή, την οποία επαινούσε ιδιαίτερα ο Καισάριος Δαπόντες, είναι έργο του Γόρδιου και σήμερα είναι γνωστά δύο αντίτυπά της. Πέντε χρόνια αργότερα ο Διονύσιος εκ Φουρνά προέβη σε επανέκδοση στη Βενετία με δικές του προσθήκες και διορθώσεις παρά το γεγονός ότι δεν μνημονεύεται το όνομά του, θεωρώντας μάλλον σύμφωνα με τον κ. Τεμπέλη ότι η έκδοση της Μοσχόπολης στηρίχθηκε σε προβληματικό κείμενο. Όσον αφορά τη δεύτερη έκδοση της Ακολουθίας του αγίου Βησσαρίωνα στη Μοσχόπολη το 1744 με δαπάνες του μητροπολίτη Λαρίσης και του ηγούμενου της Μονής Δουσίκου Ιερόθεου θα «αντικατασταθεί» από την τρίτη έκδοση, αν και παρουσιάζεται ως δεύτερη από τον επιμελητή της Κωνσταντίνο Τριανταφυλλίδη και λαμβάνει χώρα στο Βουκουρέστι το 1759 με δαπάνη του Φιλαρέτου Α΄ Ουγγροβλαχίας. Τέλος το 1744 εκδόθηκαν από διακόνους του αρχιεπισκόπου Αχριδών Ιωάσαφ και ταυτόχρονα μαθητές του Λεοντιάδη σε δεύτερη έκδοση οι πραγματείες του Κορυδαλέα «Περί επιστολικών τύπων» και «Περί ρητορικής εκθέσεως». Είκοσι τέσσερα χρόνια αργότερα ο ιερομόναχος Αμβρόσιος Πάμπερις από τη Μοσχόπολη εκδίδει εκ νέου τα έργα του Κορυδαλέα με ελαφρά παραλλαγμένους τίτλους και δικό του πρόλογο. Εκεί, εντοπίζονται διάφορες αιχμές εναντίον της έκδοσης της Μοσχόπολης και προσωπικά στον τυπογράφο και ιδιοκτήτη ιερομόναχο Γρηγόριο Κωνσταντινίδη. Το τυπογραφείο της Μοσχόπολης περιήλθε γύρω στο 1746 ιδιοκτησία και ευθύνη της Μονής του οσίου Ναούμ. Η ψυχή του τυπογραφείου

Γρηγόριος Κωνσταντινίδης εξελέγη το 1767 μητροπολίτης Δυρραχίου και παρέμεινε στη θέση αυτήν έως τον θάνατό του.

<https://bit.ly/3kaeqR1>